

Η αντίληψη της διακειμενικότητας από τα παιδιά προσχολικής ηλικίας

Τσιβούλη Θεοδώρα
Νηπιαγωγός, Κάτοχος Μεταπτυχιακού

Τσιλιμένη Τασούλα
Καθηγήτρια Παν. Θεσσαλίας

Περίληψη

Σύμφωνα με έρευνες, ο καλός αναγνώστης συσχετίζει διαρκώς τις πληροφορίες της προηγούμενης αναγνωστικής του εμπειρίας με αυτές της νεότερης (Hartman, 1993). Αυτή η διαδικασία διαλόγου και σύνδεσης μεταξύ των κειμένων ονομάζεται διακειμενικότητα (Kristeva, 1986). Οι συνδέσεις που κάνει ένας αναγνώστης, δεν αφορούν μόνο τους ενήλικες αλλά και τα παιδιά (Cairney, 1990).

Στη παρούσα έρευνα μας απασχολεί η διακειμενικότητα ως μία στρατηγική, που καθιστά έτοιμα τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να αντιληφθούν την διακειμενικότητα, και ποιο συγκεκριμένα τις διαφορές και τις ομοιότητες μεταξύ δύο παραμυθιών. Ενός δευτερογενούς κειμένου, που τους διαβάζεται από την ερευνήτρια, και του πρωταρχικού, κλασικού παραμυθιού, που τους θυμίζει η παρούσα ανάγνωση.

Από τα αποτελέσματα φαίνεται πως τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αντιλαμβάνονται την διακειμενικότητα. Αντιπαραβάλλουν τα γεγονότα μεταξύ των δύο κειμένων και είναι ικανά να κάνουν συνδέσεις μεταξύ των πληροφοριών που λαμβάνουν και εκείνων που κατέχουν ήδη.

Λέξεις – Κλειδιά:

Διακειμενικότητα, Κοκκινোসκουφίτσα, προσχολική ηλικία, αντίληψη διακειμενικότητας

Εισαγωγή

Σύμφωνα με ένα μεγάλο αριθμό ερευνών, ο καλός αναγνώστης συσχετίζει διαρκώς τις πληροφορίες της προηγούμενης αναγνωστικής του εμπειρίας με αυτές της νεότερης, (Hartman & Hartman, 1993). Συνδέει πάντα όσα έχει διαβάσει στο παρελθόν με αυτό που διαβάζει στο παρόν (Sipe, 2000). Αυτή η διαδικασία διαλόγου και σύνδεσης μεταξύ των κειμένων, σύμφωνα με την Kristeva (1986), ονομάζεται διακειμενικότητα. Οι διακειμενικές συνδέσεις που κάνει κάθε άτομο είναι ιδιοσυγκρασιακές και μοναδικές (Lenski, 2001) και βασίζονται πάντα στην μοναδική αναγνωστική και προσωπική του εμπειρία (Desmet, 2001). Μάλιστα, αυτή η διαδικασία της δημιουργίας διακειμενικών συνδέσεων και της διαμόρφωσης νοημάτων είναι φυσική και χρησιμοποιείται από όλους τους αναγνώστες, άλλοτε σε μικρό και άλλοτε σε μεγάλο βαθμό (Lenski, 1998).

Στη συγκεκριμένη έρευνα μας απασχολεί η διακειμενικότητα ως μία γνωστική στρατηγική, που καθιστά έτοιμα τα άτομα να κατασκευάσουν νοήματα συνδυάζοντας στοιχεία από το κείμενο που διαβάζουν αυτή τη στιγμή με στοιχεία από άλλα 'κείμενα' με τα οποία έχουν έρθει σε επαφή στο παρελθόν (Lenski, 2001). Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να διασαφηνίσουμε τον όρο 'κείμενα', ο οποίος μπορεί να έχει μία ευρύτερη

ερμηνεία, σύμφωνα με την μεταμοντέρνα άποψη, και να συμπεριλαμβάνει οποιαδήποτε πηγή παρέχει πληροφορίες (Rowe, 1987). Για παράδειγμα, 'κείμενα' μπορεί να είναι έντυπα, όπως ιστορίες, εγχειρίδια, μυθιστορήματα, ποιήματα και δοκίμια, αλλά μπορεί να έχουν και μη εκτυπώσιμη μορφή, όπως η μουσική, το θέατρο, κάποιο βίντεο και γενικότερα η τέχνη. Όλα αυτά τα 'κείμενα' αποθηκεύονται στη μνήμη ενός αναγνώστη και είναι διαθέσιμα για χρήση οποιαδήποτε στιγμή τα χρειαστεί (Lenski, 1998).

Οι συνδέσεις, λοιπόν, μεταξύ των 'κειμένων' αλλά και των υπόλοιπων προσωπικών εμπειριών των αναγνωστών δεν αφορούν μόνο τους ενήλικες αλλά και τα παιδιά, αφού και αυτά για να κατανοήσουν μία ιστορία που διαβάζουν φέρουν τις εμπειρίες τους από άλλες ιστορίες που έχουν ακούσει και άλλα 'κείμενα' με τα οποία έχουν έρθει σε επαφή (Cairney, 1990). Κατά την διάρκεια την ανάγνωσης, τα παιδιά συνεχώς κατασκευάζουν νοήματα από τα 'κείμενα' (Lenski, 2001). Διαβάζοντας ένα 'κείμενο' οδηγούνται σε κάποιο άλλο και έπειτα από εκείνο σε άλλο, άλλοτε παλαιότερο και άλλοτε νεότερο, που ανήκει στη γλώσσα και στον πολιτισμό τους (Hartman & Hartman, 1993). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, τα παιδιά, να εκπλησσονται συνεχώς από τις απροσδόκητες και συγκυριακές συνδέσεις που ανακαλύπτουν κατά την επαφή της με νέα 'κείμενα' και να αναβαθμίζουν συνεχώς τις γνώσεις τους, αυτές που έχουν αποκομίσει από τα προηγούμενα 'κείμενα' (Hartman & Hartman, 1993).

Όσον αφορά τη διαδικασία που συντελείται στο μυαλό ενός παιδιού- αναγνώστη, κατά την επαφή του με ένα νέο 'κείμενο', το παιδί κατασκευάζει μια πρώτη, προσωρινή αναπαράσταση του 'κειμένου' και στη συνέχεια επιλέγει να κινηθεί μέσα σε αυτό, (Lenski, 1998). Για να κατανοήσει ένα 'κείμενο' βαθύτερα καλείται να κάνει διακειμενικές συνδέσεις. Έτσι, το παιδί συνθέτει και γίνεται ενεργός δημιουργός νοημάτων σε ένα 'κείμενο' καθώς παίρνει συνειδητές αλλά και ασυνειδητές αποφάσεις αναφορικά με την ενσωμάτωση στοιχείων άλλων 'κειμένων' σε αυτά που διαβάζει (Bears, 1992). Αυτές οι συνδέσεις μπορούν να επιφέρουν αλλαγές τόσο στην κατανόηση του 'κειμένου' που διαβάζει τη συγκεκριμένη στιγμή όσο και των προηγούμενων 'κειμένων', που είναι αποθηκευμένα στη μνήμη του και προέρχονται από την προηγούμενη αναγνωστική του εμπειρία (Lenski, 1998). Ο αναγνώστης, λοιπόν, για να οικοδομήσει έννοιες μεταφέρει 'κείμενα' μέσα σε άλλα, τα προσαρμόζει και δημιουργεί ένα μωσαϊκό 'κειμένων' που διασταυρώνονται (Hartman, 1995). Έτσι, τα νοήματά των 'κειμένων' συνεχώς αναθεωρούνται και ανακατασκευάζονται μέσα στο μυαλό του αναγνώστη, καθώς αυτός διαβάζει νέα, με αποτέλεσμα να δημιουργεί στο μυαλό του ένα δίκτυο εννοιών, το οποίο συνεχώς εξελίσσεται και βελτιώνεται (Lenski, 1998).

Για να επιτευχθεί σωστά αυτή η διαδικασία, οφείλουν και οι εκπαιδευτικοί από την πλευρά τους, να βοηθήσουν στην προώθηση των συνδέσεων μεταξύ των 'κειμένων'. Επί παραδείγματι, μπορούν να συνδράμουν με την παρουσίαση διάφορων ειδών 'κειμένων' στα παιδιά, όπως συμπληρωματικά 'κείμενα', αντικρουόμενα, συνοπτικά, 'κείμενα' ελέγχου και διαλογικά (Hartman & Hartman, 1993. Lenski, 1998) τα οποία προκαλούν με τις παραπομπές τους τους αναγνώστες να κάνουν διακειμενικές συνδέσεις. Ένας ακόμη τρόπος για να ενθαρρύνουν οι εκπαιδευτικοί τα παιδιά να χρησιμοποιούν τα παλαιότερα 'κείμενα' για την κατασκευή του νοήματος του τωρινού 'κειμένου' με το οποίο έρχονται σε επαφή είναι να τους κάνουν ερωτήσεις που υποστηρίζουν και απαιτούν διακειμενικές συνδέσεις για να απαντηθούν (Lenski, 1998), όπως για παράδειγμα οι

ομοιότητες ή οι διαφορές κάποιων στοιχείων του παρόντος κειμένου με κάποιο άλλο που τυχόν τους θύμιζε η ανάγνωσή του. Όμως αυτές οι ερωτήσεις θα πρέπει να είναι κατάλληλες και να σχετίζονται με τον τύπο του 'κειμένου' που παρουσιάζει ο εκπαιδευτικός στα παιδιά, αλλά και τις συνδέσεις που επιθυμεί να κάνουν αυτά (Lenski, 1998), οι οποίες για παράδειγμα μπορεί να αφορούν την εξαγωγή συμπερασμάτων με βάση κάποιες νέες πληροφορίες που παρουσιάζονται, ενισχυτικές ή αντικρουόμενες.

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει σε παιδιά, βρέθηκε πως οι διακειμενικές συνδέσεις είναι χρήσιμες και τα διευκολύνουν να ερμηνεύσουν νέα 'κείμενα' (Sipe, 2000). Οι Bloome & Egan- Robertson (1993) με έρευνά τους έδειξαν πως αυτές οι διακειμενικές συνδέσεις που κατασκευάζουν τα παιδιά μπορεί να αφορούν διάφορα επίπεδα, όπως το θέμα, τη δομή και το είδος ενός 'κειμένου', αλλά και να είναι διαφορετικής πολυπλοκότητας.

Έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά, των πρώτων τάξεων του δημοτικού μπορούν να επιδείξουν εντυπωσιακές λογοτεχνικές κριτικές ικανότητες, ότι κάνουν καίριες διακειμενικές συνδέσεις για τη λογοτεχνική κατανόηση του κειμένου και τις εκδηλώνουν μέσα από την ομιλία τους κατά την διάρκεια της ανάγνωσης των παραμυθιών (Sipe, 2000). Διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας μπορούν να αντιπαραβάλουν τα κείμενα των βιβλίων με πληροφορίες από διάφορα άλλα 'κείμενα', να κάνουν συνδέσεις με αυτά και έτσι να αναπτύξουν σημαντικές γνώσεις και στρατηγικές ανάγνωσης (Oyler & Barry, 1996).

Αναφορικά με έρευνες που αφορούν παιδιά προσχολικής ηλικίας, η White (1954/1984 από Sipe, 2000), μελετώντας τις απαντήσεις που λάμβανε από την κόρη της σε βιβλία που της διάβαζε από την ηλικία των 2 ετών έως και τα 5, κατέληξε στο συμπέρασμα πως το παιδί φαινόταν να χρησιμοποιεί τις εμπειρίες της ζωής του για να κατανοήσει μία ιστορία ή και αντίστροφα (Sipe, 2000). Επιπλέον, η Lehr (1991) βρήκε πως τα παιδιά αυτής της ηλικίας κατανοούσαν το θέμα κάθε ιστορίας που τους παρουσιάζονταν και ήταν σε θέση να κατηγοριοποιήσουν τα βιβλία με βάση αυτό το κριτήριο. Τέλος, η Rowe (1996) έδειξε πως τα παιδιά προσχολικής ηλικίας χρησιμοποιούν το δραματικό παιχνίδι για να ερμηνεύσουν ιστορίες, όπως επίσης και πως κάνουν συνδέσεις των ιστοριών με άλλα κείμενα που γνωρίζουν ή με εμπειρίες τους από το παιχνίδι.

Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει αν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αντιλαμβάνονται τη διακειμενικότητα και πιο συγκεκριμένα αν κατανοούν τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ δύο παραμυθιών, αυτού που τους διαβάζεται τώρα και εκείνων που τους θύμιζε η ανάγνωση του συγκεκριμένου παραμυθιού.

Δείγμα/ Συμμετέχοντες

Οι συμμετέχοντες ήταν 50 παιδιά προσχολικής ηλικίας (5 - 6 ετών). Πιο συγκεκριμένα, επιλέχθηκαν δύο τάξεις νηπιαγωγείων της Λάρισας, με 25 παιδιά η καθεμία.

Υλικό/ Μέθοδος

Ο τίτλος του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου που χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της έρευνας και παρουσιάστηκε στην ολομέλεια των παιδιών κάθε τάξης ξεχωριστά είναι: «*Η Κοκκινোসκουφίτσα και ο τελευταίος λύκος*» της Νανά Μαρμαρά-Δαγιόγλου (2002). Το συγκεκριμένο διακεείμενο του κλασικού παραμυθιού της Κοκκινোসκουφίτσας επιλέχθηκε διότι είναι καλογραμμένο, σύγχρονο και έχει καλή εικονογράφηση, ευανάγνωστη και αντιπροσωπευτική του κειμένου.

Η ανάγνωση του παιδικού αυτού βιβλίου έγινε από την ίδια την ερευνήτρια. Κατά την ανάγνωση χρησιμοποιήθηκαν τεχνικές αφήγησης, όπως καλή άρθρωση, κατάλληλες διακυμάνσεις στην ένταση και τη χροιά της φωνής, κατάλληλες χειρονομίες, γκριμάτσες και βλέμματα (Τσιλιμένη, 2007), ώστε να ενισχυθεί το ενδιαφέρον των παιδιών. Μετά το πέρας της ανάγνωσης η ερευνήτρια έπαιρνε κάθε παιδί ξεχωριστά και το οδηγούσε σε μία άλλη αίθουσα που είχε στη διάθεσή της, όπου και πραγματοποιούσε τη συνέντευξή του απρόσκοπτα.

Για την συλλογή/ παραγωγή των δεδομένων από τα παιδιά χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της δομημένης συνέντευξης. Οι ερωτήσεις ήταν καθορισμένες από την αρχή και δεν άλλαζε ούτε το περιεχόμενό τους αλλά ούτε και η σειρά με την οποία απευθύνονταν στα παιδιά (Ιωσηφίδης, 2008).

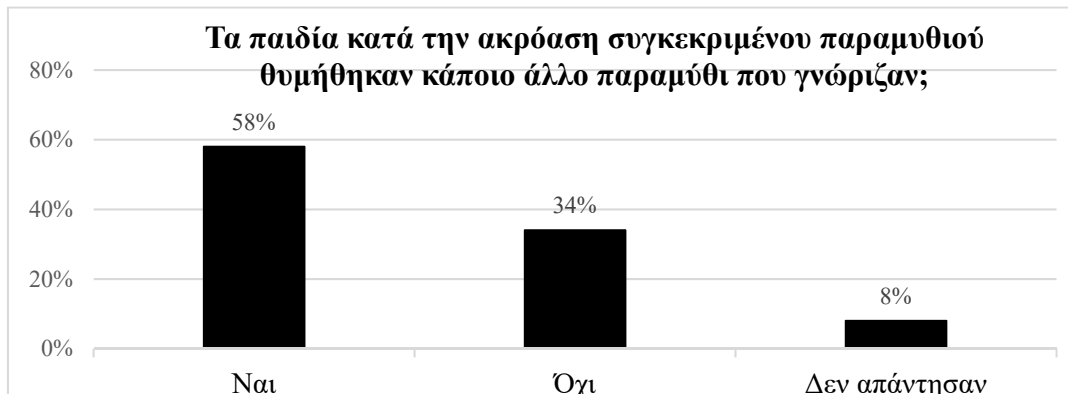
Πιο συγκεκριμένα οι ερωτήσεις, ήταν ανοιχτού τύπου. Ήταν έτσι διαμορφωμένες ώστε να αφήνουν ελεύθερη την κρίση των παιδιών. Δεν τους παρείχαν καμιά πληροφορία σχετικά με την ιστορία του βιβλίου και αναφέρονταν κυρίως στα βασικά μέρη της και στους ήρωές της, κεντρικούς και μη.

Το ερωτηματολόγιο που συντάχθηκε για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας, στηρίχθηκε πάνω στα παραδείγματα ερωτήσεων που προωθούν τις διακειμενικές συνδέσεις, που παρουσίασαν σε άρθρα τους η Muth (1987) και οι Lenski and Kinzinger (Lenski, 1998). Το παρόν ερωτηματολόγιο δεν συμπεριλαμβάνει όλες τις ερωτήσεις των προηγούμενων ερευνητών, ακολουθεί, όμως, τη δομή των δικών του ερωτηματολογίων. Ξεκινά με το αν τα παιδιά θυμήθηκαν κάποιο άλλο κείμενο μετά την ανάγνωση του συγκεκριμένου. Συνεχίζει με τον εντοπισμό των ομοιοτήτων και των διαφορών των δύο κειμένων, αυτού που διαβάστηκε στα παιδιά και εκείνων που θυμήθηκαν. Έπειτα περνά στην αναγνώριση των χαρακτήρων που εμφανίζονται στο καθένα και ολοκληρώνει με ερωτήσεις που αφορούν το κλείσιμο των δύο κειμένων.

Αποτελέσματα

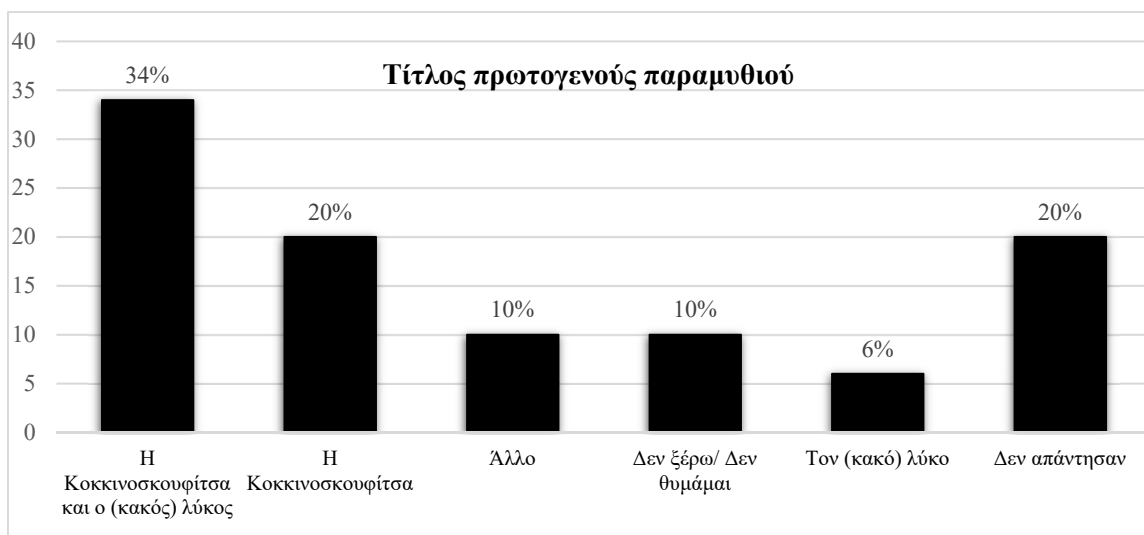
Προκειμένου να απαντηθεί το ερώτημα αν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας κατανοούν την διακειμενικότητα και διαφοροποιούν τις απαντήσεις που δίνουν για το παραμύθι που τους αναγνώστηκε (δευτερογενές κείμενο) από εκείνες που δίνουν για το παραμύθι που είχαν ακούσει παλαιότερα και τους θύμιζε η ακρόαση της συγκεκριμένης ιστορίας (πρωτογενές κείμενο), παρουσιάζονται οι απαντήσεις τους για κάθε ερώτηση ξεχωριστά.

Στην πρώτη ερώτηση, αναφορικά με το αν η ανάγνωση του συγκεκριμένου παραμυθιού, «*Η Κοκκινোসκουφίτσα και ο τελευταίος λύκος*», θύμιζε στα παιδιά κάποιο άλλο παραμύθι που ήδη γνώριζαν (Σχήμα 1), βρέθηκε ότι το 58% των παιδιών απάντησε θετικά, το 34% απάντησε αρνητικά, και το 8% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Σχήμα 1: Ραβδόγραμμα για το αν κατά την ακρόαση συγκεκριμένου παραμυθιού τα παιδιά θυμήθηκαν κάποιο άλλο παραμύθι που ήδη γνώριζαν.

Σχετικά με τους τίτλους των πρωτογενών παραμυθιών που θυμήθηκαν τα παιδιά κατά την ανάγνωση της συγκεκριμένης ιστορίας (Σχήμα 2), διαπιστώθηκε ότι σε ποσοστό μεγαλύτερο του 50% τα παιδιά δήλωσαν ότι θυμήθηκαν το κλασικό παραμύθι της Κοκκινোসκουφίτσας. Το 6% των παιδιών ανέφερε ότι το παραμύθι τους θύμιζε κάποιο άλλο με τον λύκο ή τον κακό λύκο, το 10% ανέφερε κάποιο άλλο παραμύθι, ένα ακόμη 10% ανέφερε πως δεν ξέρει/ δεν θυμάται τον τίτλο του παραμυθιού που του θύμιζε η ανάγνωση της συγκεκριμένης ιστορία, και τέλος το 20% δεν απάντησε καθόλου στην συγκεκριμένη ερώτηση.

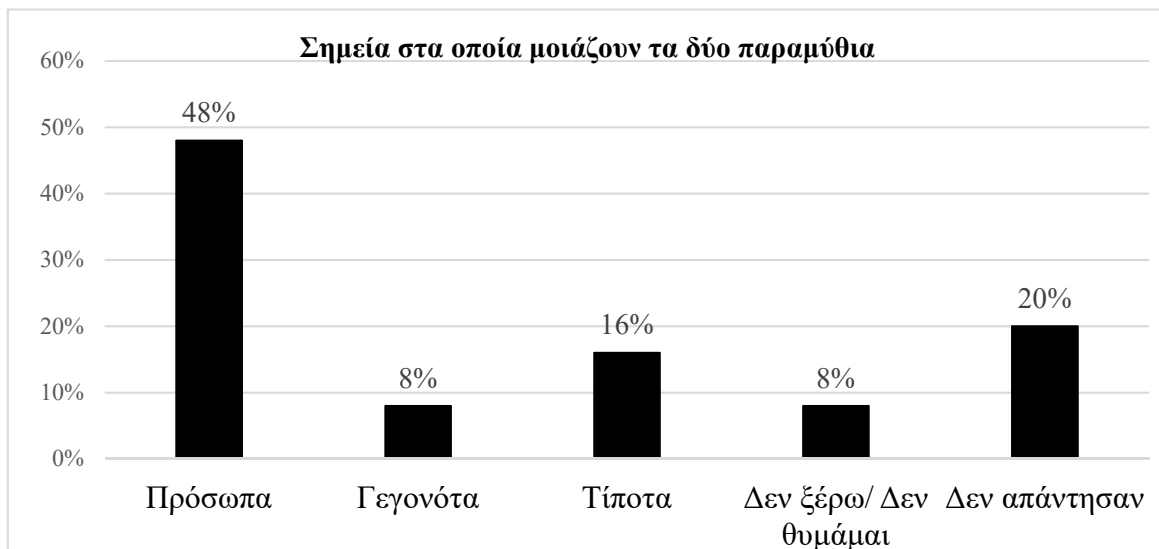
Σχήμα 2: Ραβδόγραμμα για τον τίτλο του πρωτογενούς παραμυθιού που θυμήθηκαν τα παιδιά κατά την ανάγνωση της ιστορίας.

Στην ερώτηση αναφορικά με την ομοιότητα των δύο παραμυθιών, πρωτογενούς και δευτερογενούς (Πίνακας 1), το 64% των παιδιών απάντησε αρνητικά, το 12% απάντησε θετικά, το 10% απάντησε πως κάπως μοιάζουν και το 14% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 1: Ποσοστά που αφορούν την ομοιότητα των δύο παραμυθιών (πρωτογενούς και δευτερογενούς).

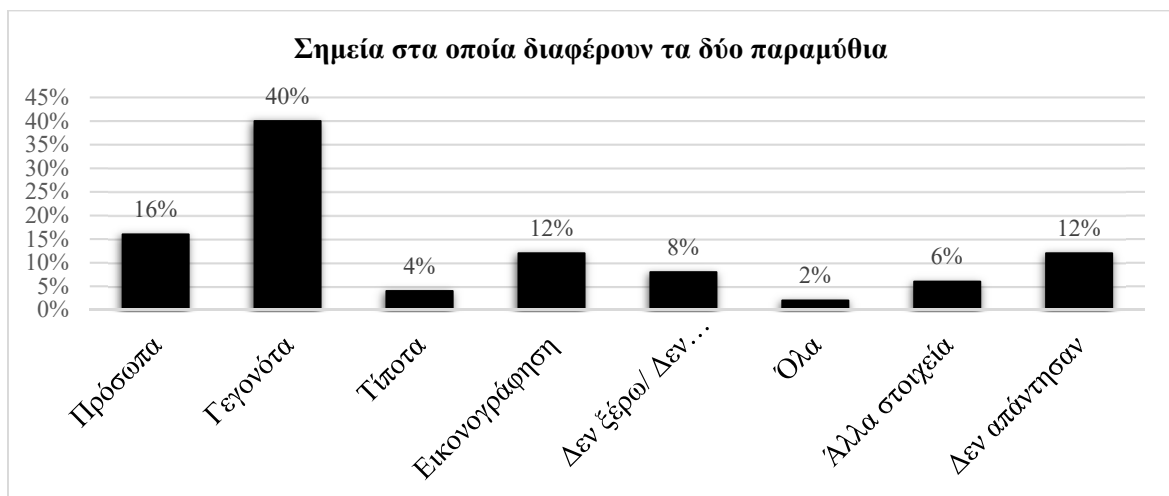
Είναι ίδια αυτά τα δύο παραμύθια (πρωτογενές και δευτερογενές);	%
Όχι	64
Ναι	12
Κάπως/ Μοιάζουν	10
Δεν απάντησαν	14
Σύνολο	100

Στην ερώτηση για τα σημεία στα οποία μοιάζουν τα δύο παραμύθια (Σχήμα 3), το 48% των παιδιών αναφέρθηκε στα κοινά πρόσωπα, το 8% στα κοινά γεγονότα, το 16% απάντησε πως δεν έχουν τίποτα κοινό τα δύο παραμύθια, το 8% πως δεν ξέρει/ δεν θυμάται αν υπάρχει κάτι κοινό μεταξύ των δύο παραμυθιών και το 20% των παιδιών δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Σχήμα 3: Ραβδόγραμμα για τα σημεία στα οποία μοιάζουν τα δύο παραμύθια.

Όσον αφορά τα σημεία στα οποία διαφέρουν τα δύο παραμύθια (Σχήμα 4), το 16% των παιδιών αναφέρθηκε στα πρόσωπα, το 40% στα γεγονότα, το 12% στην εικονογράφηση, το 4% ανέφερε πως δεν έχουν τίποτα διαφορετικό, το 8% πως δεν ξέρει/ δεν θυμάται, το 2% πως όλα είναι διαφορετικά, το 6% αναφέρθηκε σε άλλα στοιχεία (όπως στον τίτλο και το χαρακτήρα του λύκου) και, τέλος, το 12% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Σχήμα 4: Ραβδόγραμμα για τα σημεία στα οποία διαφέρουν τα δύο παραμύθια.

Για την ερώτηση που αφορά στα πρόσωπα που εμφανίζονται σε κάθε κείμενο και εάν αυτά είναι ίδια και για τα δύο παραμύθια (Πίνακας 2), τα ποσοστά έχουν ως εξής: το 52% των παιδιών ανέφερε πως τα πρόσωπα δεν είναι ίδια, το 16% πως είναι, το 4% έδωσε απαντήσεις όπως: «λίγο/ κάπως/ σχεδόν ίδια» ενώ το 28% δεν απάντησε καθόλου στην συγκεκριμένη ερώτηση

Πίνακας 2: Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση αν τα πρόσωπα που εμφανίζονται είναι ίδια και στα δύο παραμύθια.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται είναι ίδια και στα δύο παραμύθια;	%
Όχι	52
Ναι	16
Λίγο/ Κάπως/ Σχεδόν ίδια	4
Δεν απάντησαν	28
Σύνολο	100

Σχετικά με ερωτήσεις που αφορούν την ύπαρξη των ηρώων του δευτερογενούς κειμένου στο πρωτογενές παραμύθι (Πίνακας 3), φαίνεται πως το 88% αναγνώρισε ότι και στα δύο κείμενα υπάρχει Κοκκινোসκουφίτσα, το 90% ότι και στα δύο κείμενα υπάρχει λύκος, το 78% ότι υπάρχει κυνηγός, το 82% ότι υπάρχει γιαγιά και το 72% ότι υπάρχει και στα δύο κείμενα μητέρα. Όμως οι απαντήσεις των παιδιών άρχισαν να διαφοροποιούνται στη συνέχεια σχετικά την ύπαρξη δασκάλας, συμμαθητών και πατέρα σε δευτερογενές και πρωτογενές κείμενο. Πιο συγκεκριμένα το 72% αναγνώρισε ότι δεν υπάρχει και στα δύο κείμενα δασκάλα, το 70% ότι δεν υπάρχουν συμμαθητές και τέλος το 58% ότι δεν υπάρχει στο πρωτογενές κείμενο πατέρας.

Πίνακας 3: Ποσοστά αναφορικά με την ύπαρξη των ηρώων του δευτερογενούς κειμένου στο πρωτογενές.

Ύπαρξη των ηρώων του δευτερογενούς κειμένου στο πρωτογενές	Ναι %	Όχι %	Δεν απάντησαν %
Κοκκινোসκουφίτσα	88	4	8
Λύκος	90	2	8
Κυνηγός	78	14	8
Γιαγιά	82	10	8
Μητέρα	72	18	10
Δασκάλα	20	72	8
Συμμαθητές	22	70	8
Πατέρας	32	58	10

Στην ερώτηση για τον ήρωα που κινδυνεύει στο δευτερογενές παραμύθι, αυτό που αναγνώστηκε στην ολομέλεια των παιδιών (Σχήμα 5), το 64% ανέφερε πως κινδυνεύει ο λύκος, το 2% ο λύκος και η Κοκκινোসκουφίτσα, το 14% ανέφερε μόνο την Κοκκινোসκουφίτσα, το 8% απάντησε πως δεν ξέρει/ δεν θυμάται και το 12% δεν απάντησε σχετικά.

Σχήμα 5: Ραβδόγραμμα για τον ήρωα που κινδυνεύει στο δευτερογενές κείμενο.

Στην ερώτηση για το πρόσωπο από το οποίο κινδυνεύει ο ήρωας που αναφέρθηκε στην προηγούμενη ερώτηση (Πίνακας 4), το 12% των παιδιών ανέφερε πως κινδυνεύει από τον λύκο, το 60% πως κινδυνεύει από τον κυνηγό και το 28% των παιδιών δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 4: Ποσοστά για το πρόσωπο από το οποίο κινδυνεύει ο ήρωας που αναφέρθηκε στην προηγούμενη ερώτηση.

Από ποιο πρόσωπο κινδυνεύει ο ήρωας που αναφέρθηκε στην προηγούμενη ερώτηση;	%
Από το λύκο	12
Από τον κυνηγό	60
Δεν απάντησαν	28
Σύνολο	100

Για το αν κινδυνεύει ο ίδιος ήρωας και στο πρωτογενές κείμενο (Σχήμα 6), το 18% ανέφερε πως κινδυνεύει και σε εκείνο ο λύκος, το 30% πως κινδυνεύει η Κοκκινোসκουφίτσα και η γιαγιά, το 24% ανέφερε μόνο την Κοκκινোসκουφίτσα, το 8% μόνο τη γιαγιά, το 8% ανέφερε κάποιον άλλο ήρωα, το 2% πως δεν ξέρει/ δεν θυμάται και το 10% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Σχήμα 6: Ραβδόγραμμα για τον ήρωα που κινδυνεύει στο πρωτογενές κείμενο.

Ως συνέχεια της προηγούμενης ερώτησης, αναφορικά με το πρόσωπο από το οποίο κινδυνεύει ο ήρωας στο πρωτογενές κείμενο (Πίνακας 5), το 56% των παιδιών απάντησε πως κινδυνεύει από τον λύκο, το 12% από τον κυνηγό, το 4% ανέφερε κάποιον άλλο ήρωα, το 2% δεν ξέρει/ δεν θυμάται και το 26% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 5: Ποσοστά για το πρόσωπο από το οποίο κινδυνεύει ο ήρωας στο πρωτογενές κείμενο.

Από ποιο πρόσωπο κινδυνεύει ο ήρωας στο πρωτογενές κείμενο;	%
Από το λύκο	56
Από τον κυνηγό	12
Από άλλο ήρωα	4
Δεν ξέρω/ δε θυμάμαι	2
Δεν απάντησαν	26
Σύνολο	100

Περνώντας στο χαρακτήρα του λύκου στο πρωτογενές κείμενο (Πίνακας 6), το 12% των παιδιών απάντησε πως είναι καλός, το 76 % πως είναι κακός, το 2% πως είναι και καλός και κακός ταυτόχρονα και το 10% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 6: Ποσοστά για τον χαρακτήρα του λύκου στο πρωτογενές κείμενο.

Ο χαρακτήρας του λύκου στο πρωτογενές κείμενο είναι:	%
Καλός	12
Κακός	76
Και καλός και κακός	2
Δεν απάντησαν	10
Σύνολο	100

Όταν τα παιδιά ρωτήθηκαν για τις πράξεις που διαμορφώνουν το χαρακτήρα του λύκου στο πρωτογενές κείμενο (Σχήμα 7), το 52% απάντησε πως είναι κακός γιατί θέλει να φάει την Κοκκινοσκουφίτσα και τη γιαγιά ή μία από τις δύο, το 8% γιατί μπερδεύει τους δρόμους, ξεγελάει και λέει ψέματα στο κορίτσι, το 2% γιατί θέλει να φάει τα φαγητά από το καλάθι, το 4% ανέφερε γενικά γιατί κάνει κακά πράγματα, είναι αγενής και ζωηρούλης και το 10% ανέφερε άλλα γεγονότα. Ωστόσο, υπήρξε και ένα 4% που υποστήριξε πως είναι καλός γιατί κάνει καλά πράγματα, ένα 2% που ανέφερε πως κάνει και καλά και κακά πράγματα και ένα 18% που δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

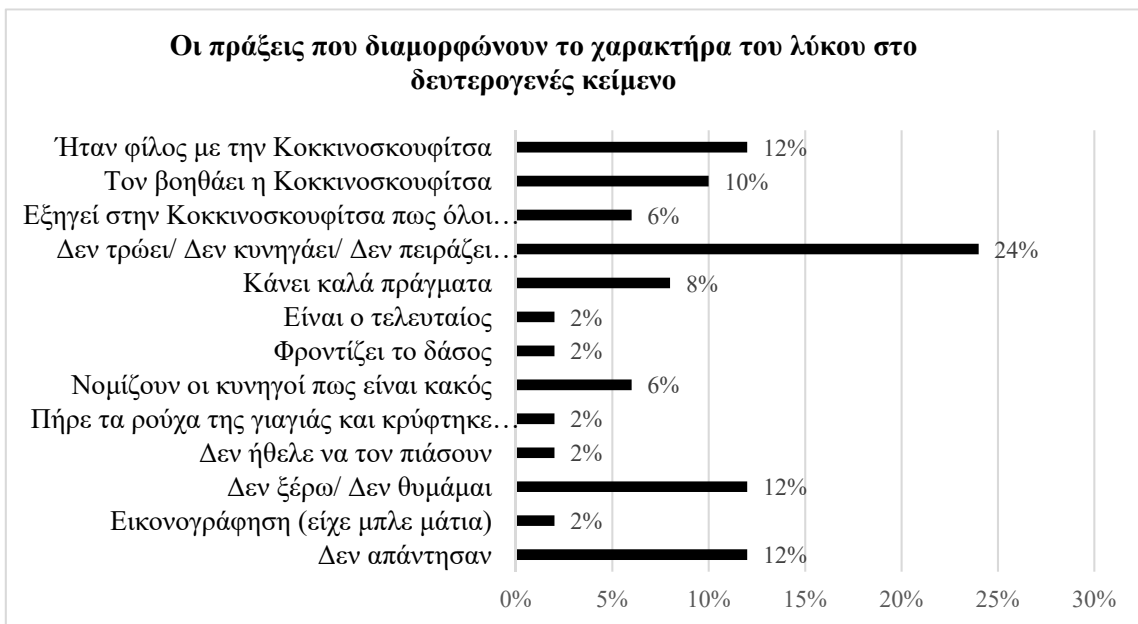
Σχήμα 7: Ραβδόγραμμα για τις πράξεις που διαμορφώνουν το χαρακτήρα του λύκου στο πρωτογενές κείμενο.

Όσον αφορά τον χαρακτήρα του λύκου στο δευτερογενές κείμενο (Πίνακας 7), το 86% των παιδιών απάντησε πως ο λύκος είναι καλός, το 2% πως είναι κακός, το 2% πως είναι και καλός και κακός και το 10% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 7: Ποσοστά για το χαρακτήρα του λύκου στο δευτερογενές κείμενο.

Ο χαρακτήρας του λύκου στο δευτερογενές κείμενο	%
Καλός	86
Κακός	2
Και καλός και κακός	2
Δεν απάντησαν	10
Σύνολο	100

Σχετικά με τις πράξεις που διαμορφώνουν το χαρακτήρα του λύκου στο δευτερογενές κείμενο (Σχήμα 8), το 12% ανέφερε πως ο λύκος είναι καλός γιατί είναι φίλος με την Κοκκινোসκουφίτσα, το 10% γιατί τον βοηθάει το κορίτσι, το 6% γιατί εξηγεί στην Κοκκινোসκουφίτσα πως όλοι οι λύκοι είναι καλοί. Το 24% υποστήριξε πως είναι καλός γιατί δεν τρώει/ δεν κυνηγάει/ και δεν πειράζει κανέναν, το 8% γιατί κάνει καλά πράγματα, το 2% γιατί είναι ο τελευταίος, το 2% γιατί φροντίζει το δάσος, το 6% γιατί νομίζουν οι κυνηγοί πως είναι κακός, το 2% γιατί πήρε τα ρούχα της γιαγιάς και κρύφτηκε στην αποθήκη, το 2% γιατί δεν ήθελε να τον πιάσουν, το 12% δεν ξέρει/ δεν θυμάται, το 2% αναφέρθηκε στην εικονογράφηση, λέγοντας πως είναι καλός γιατί έχει μπλε μάτια, και τέλος το 12% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Σχήμα 8: Ραβδόγραμμα για τις πράξεις που διαμορφώνουν το χαρακτήρα του λύκου στο δευτερογενές κείμενο.

Στην ερώτηση αν ο λύκος σώζεται στο πρωτογενές κείμενο (Πίνακας 8), το 66% ανέφερε πως δεν σώζεται, το 12% πως σώζεται και το 10% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 8: Ποσοστά για το αν σώζεται ο λύκος στο πρωτογενές κείμενο.

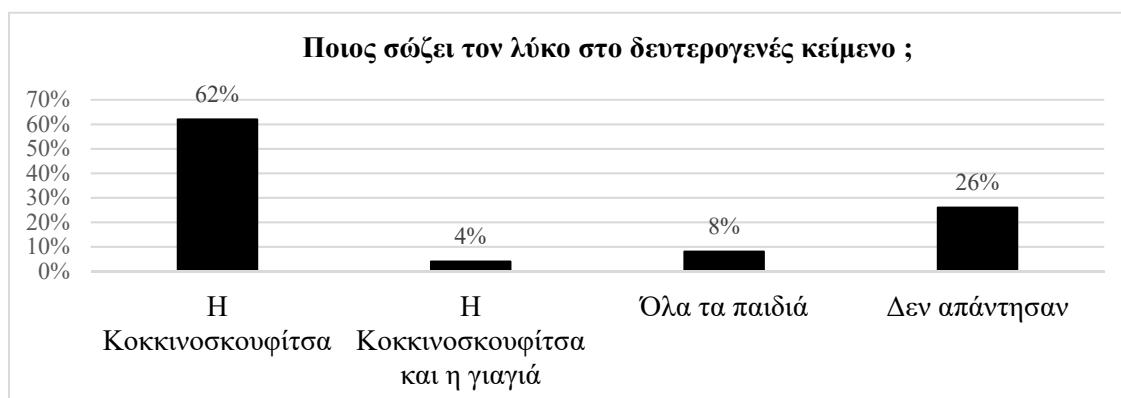
Σώζεται ο λύκος στο πρωτογενές κείμενο ;	%
Όχι	66
Ναι	24
Δεν απάντησαν	10
Σύνολο	100

Στην ερώτηση αν ο λύκος σώζεται στο δευτερογενές κείμενο (Πίνακας 9), το 2% ανέφερε πως δεν σώζεται, το 86% πως σώζεται, το 2% πως δεν ξέρει/ δεν θυμάται και το 10% δεν απάντησε καθόλου την ερώτηση.

Πίνακας 9: Ποσοστά για το αν σώζεται ο λύκος στο δευτερογενές κείμενο.

Ο λύκος σώζεται στο δευτερογενές κείμενο ;	%
Όχι	2
Ναι	86
Δεν ξέρω/ δεν θυμάμαι	2
Δεν απάντησαν	10
Σύνολο	100

Σχετικά με το άτομο που μεριμνεί και σώζει τον λύκο στο δευτερογενές κείμενο (Σχήμα 9), το 62% υποστήριξε πως τον σώζει η Κοκκινোসκουφίτσα, το 4% η Κοκκινোসκουφίτσα και τα παιδιά, το 8% όλα τα παιδιά και το 26% δεν απάντησε στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Σχήμα 9: Ραβδόγραμμα για το άτομο που σώζει τον λύκο στο δευτερογενές κείμενο.

Κλείνοντας, αναφορικά με το τέλος του πρωτογενούς κειμένου (Πίνακας 10), το 12% των παιδιών ανέφερε πως ο κυνηγός κόβει την κοιλιά του λύκου, βγάζει τη γιαγιά και την Κοκκινোসκουφίτσα από μέσα και όταν εκείνος ξυπνά επιστρέφει στο δάσος, το 46% ανέφερε πως ο κυνηγός κόβει την κοιλιά του λύκου και τελικά εκείνος σκοτώνεται, το 12% πως αφού ο κυνηγός ελευθερώνει την Κοκκινোসκουφίτσα και τη γιαγιά έπειτα γεμίζει την κοιλιά του λύκου με πέτρες και όταν εκείνος πηγαίνει να πει νερό πέφτει στο ποτάμι. Το 8% των παιδιών ανέφερε κάποιο άλλο τέλος, το 4% πως στο τέλος ζουν όλοι ευτυχισμένοι, το 8% πως δεν ξέρει/ δεν θυμάται το τέλος του πρωτογενούς κειμένου και το 10% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 10: Ποσοστά για το τέλος του πρωτογενούς κειμένου.

Το τέλος του πρωτογενούς κειμένου	%
Του κόβουν την κοιλιά αλλά φεύγει στο δάσος- πάει σπίτι του	12
Του κόβουν την κοιλιά και τελικά σκοτώνεται	46
Γεμίζουν την κοιλιά του με πέτρες και πέφτει στο ποτάμι	12
Άλλο τέλος	8
Ζουν όλοι ευτυχισμένοι	4
Δεν ξέρω/ Δεν θυμάμαι	8
Δεν απάντησαν	10
Σύνολο	100

Συμπεράσματα/ Συζήτηση

Από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας διαπιστώνεται ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας προσλαμβάνουν και αντιλαμβάνονται την διακειμενικότητα. Κατανοούν τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των δύο κειμένων και τις διαχωρίζουν. Δεν ταυτίζουν το παραμύθι που τους αναγνώστηκε με εκείνο που θυμήθηκαν και δεν δίνουν τις ίδιες απαντήσεις και για τα δύο παραμύθια.

Από την πρώτη κιόλας ερώτηση φάνηκε πως στα περισσότερα παιδιά η ανάγνωση του παραμυθιού που επιλέχθηκε τους θύμιζε κάποιο άλλο παραμύθι που ήδη γνώριζαν και πιο συγκεκριμένα, το κλασικό παραμύθι της Κοκκινোসκουφίτσας. Ωστόσο καταγράφηκε η περίπτωση παιδιού που ανέφερε ότι θυμήθηκε ένα άλλο δευτερογενές κείμενο του κλασικού παραμυθιού της Κοκκινোসκουφίτσας (το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο «Σ' ένα δάσος μια φορά...» του Λ. Μουζακίτη). Σημειώθηκε ένα επιπλέον παιδί που ανέφερε ένα άλλο κλασικό παραμύθι («Τα τρία γουρουνάκια»), και κάποια άλλα παιδιά που ανέφεραν παραμύθια τα οποία η ερευνήτρια δεν κατάφερε να τα εντοπίσει ώστε να εξακριβωθεί η ύπαρξή τους.

Ωστόσο, αν και τα περισσότερα παιδιά, όπως προαναφέρθηκε, δήλωσαν πως το παραμύθι που τους αναγνώστηκε τους θύμιζε το κλασικό παραμύθι της Κοκκινোসκουφίτσας, διαπιστώνεται από τις απαντήσεις τους ότι αντιλήφθηκαν πως τα δύο αυτά κείμενα δεν είναι ίδια. Αναγνώρισαν, από την μία πλευρά, ότι παρουσιάζουν κοινούς χαρακτήρες, όπως επίσης και από την άλλη ότι προβάλλουν διαφορετικά γεγονότα και πλοκή. Τα παιδιά διατεινόταν ότι υπάρχουν κοινοί ήρωες κατ' όνομα στα δύο παραμύθια, ωστόσο δεν ταυτίζονται καθώς είναι διαφορετικά πρόσωπα.

Τα παιδιά φάνηκε να αναγνωρίζουν ότι στο παραμύθι που τους διαβάστηκε ο λύκος κινδυνεύει από τους κυνηγούς που τον καταδιώκουν ενώ από την άλλη πλευρά στο κείμενο που θυμήθηκαν κινδυνεύει η Κοκκινোসκουφίτσα από τον λύκο. Οι αναφορές αυτές δείχνουν ότι τα παιδιά κατανοούν και τις διαφορές μεταξύ των δύο παραμυθιών, όπως επίσης και τις ομοιότητες. Κατ' επέκταση, αυτό σημαίνει ότι αντιλαμβάνονται την διακειμενικότητα γεγονός που επιβεβαιώνει την υπόθεση της παρούσας έρευνας.

Με βάση την θεωρία της διακειμενικότητας που αναφέρθηκε στην εισαγωγή αποδεικνύεται ότι όταν τα παιδιά ακούνε μία ιστορία, για να την κατανοήσουν, ανασύρουν στο προσκήνιο τις εμπειρίες τους, από μία άλλη ιστορία που έχουν ακούσει, και συγκρίνουν τα στοιχεία τους. Εντοπίζουν αυτά που ταυτίζονται και αυτά που

αντιδιαστέλλονται μεταξύ των ιστοριών και χτίζουν, με αυτό τον τρόπο, το δικό τους νόημα.

Αναφορικά με τις προηγούμενες έρευνες, τα ευρήματά της δικής μας συμφωνούν με εκείνα, της Lehr (1991), που διαπίστωσε ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας κατανοούν το διαφορετικό θέμα κάθε ιστορίας καθώς και τα κίνητρα των χαρακτήρων. Συμφωνούν με εκείνα της Rowe (1996), που έδειξε ότι οι μικροί αναγνώστες προχωρούν σε συνδέσεις των ιστοριών με άλλα κείμενα που γνωρίζουν, αλλά και των Oyler & Barry (1996), που απέδειξαν ότι οι αναγνώστες μπορούν να αντιπαραβάλουν στα κείμενα των βιβλίων πληροφορίες από διάφορα άλλα κείμενα που έχουν διαβάσει και να κάνουν συνδέσεις με αυτά.

Σε μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να εφαρμοστεί η παρούσα διαδικασία σε μεγαλύτερο δείγμα. Επιπλέον, θα μπορούσε να διερευνηθεί η έρευνα υποβάλλοντας επιπλέον ερωτήσεις στα παιδιά αναφορικά με το νέο νόημα που σχηματίζουν μετά την γνωριμία τους με το νέο δευτερογενές κείμενο. Τέλος, θα μπορούσε ακόμη να ζητηθεί από τα παιδιά να αφηγηθούν την προκείμενη ιστορία που τους θύμιζε η ανάγνωση της συγκεκριμένης, ώστε να εξεταστεί η εκδοχή του κλασικού παραμυθιού της Κοκκινোসκουφίτσας που γνωρίζει το κάθε παιδί.

Βιβλιογραφία

- Bearse, C. (1992). The Fairy Tale Connection in Children's Stories: Cinderella Meets Sleeping Beauty. *Reading Teacher, Vol. 45, No. 9, 688-695.*
- Bloome, D. & Egan-Robertson, A. (1993). The Social Construction of Intertextuality in Classroom Reading and Writing Lessons. *Reading Research Quarterly, Vol. 28, No. 4, 304-333.* doi: 70034-0553/93/US.
- Cairney, T. (1990). Intertextuality: Infectious echoes from the past. *The Reading Teacher, Vol. 43, No. 7, 478- 484.*
- Desmet, M. K. T. (2001). Intertextuality/ Intervisuality in Translation: *The Jolly Postman's* Intercultural Journey from Britain to the Netherlands. *Children's Literature in Education, Vol. 32, No. 1, 31-43.* doi: 0045-6713/01/0300-0031
- Hartman, D. K. & Hartman, J. A (1993). Reading across texts: Expanding the role of the reader. *The Reading teacher, Vol. 47, No. 3, 202-211.*
- Hartman, D. K. (1995). The Intertextual Links of Proficient Readers Reading Multiple Passages. *Reading Research Quarterly, Vol. 30, No. 3, 520-56.*
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες.* Αθήνα: Κριτική.
- Kristeva, J. (1986). "Word, Dialoge and Novel". Στο Toril Moi (επιμ.), *The Kristeva Reader,* New York: Columbia University Press.
- Lehr, S.S. (1991). The child's developing sense of theme: Responses to literature. New York: Teachers College Press.
- Lenski, S. D. (1998). Intertextual Intentions: Making Connections across Texts. *Clearing House, Vol. 72, No. 2, 74-80.* doi: 10.1080/00098659809599601
- Lenski, S. D. (2001). Brain Surfing: A Strategy for Making Cross-Curricular Connections. *Reading Horizons, Vol. 42, No. 1, 21- 37.*
- Lenski, S. D. (2001). Intertextual connections during discussions about literature. *Reading Psychology, 22, 313–335.* doi: 10.1080/02702710127639.
- Muth, D. (1987). Teachers' connection questions: Prompting students to organize text ideas. *Journal of Reading 31:254-59.*
- Oyler, C. & Barry, A. (1996). Intertextual connections in read- alouds of information books. *Language Arts, Vol. 73, No. 5, 324- 329.*
- Rowe, D. W. (1987). Literacy learning as an intertextual process. In *Research in literacy: Merging perspectives: Thirty-sixth yearbook of the National Reading Conference,* edited by J. E. Readence and R. S.
- Rowe, D. W. (1996). The Literate Potentials of Book-Related Dramatic Play. *Reading Research Quarterly, Vol. 33, No. 1, 10–35.* doi: 10.1598/RRQ.33.1.2.
- Sipe, L. R. (2000). The Construction of Literary Understanding by First and Second Graders in Oral Response to Picture Storybook Read- Alouds. *Reading Research Quarterly, Vol. 35, No. 2, 252-275.*
- Τσιλιμένη, Τ. (2007). *Αφήγηση και εκπαίδευση.* Βόλος: Εκδόσεις Κατεύθυνση Λογοτεχνίας και Παιδικού Βιβλίου, Εργαστηρίου Λόγου και Πολιτισμού Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

